

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

**FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA**

**ADVERBIALE MODI - DRUHY, VÝSKYT A FREKVENCE
V TEXTECH SOUČASNÉ PUBLICISTIKY
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE**

Jitka Hofmeisterová

Specializace v pedagogice, Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PhDr. Jana Vaňková

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 29. dubna 2020

.....
vlastnoruční podpis

Tímto bych chtěla poděkovat paní PhDr. Janě Vaňkové za její ochotu, cenné rady a vstřícný přístup i v tak pochmurné a nelehké době.

Obsah

1	Úvod	5
2	Adverbiale	6
2.1	Adverbiale loci.....	6
2.2	Adverbiale temporis.....	7
2.3	Adverbiale modi	8
2.3.1	Adverbiale modi vlastního způsobu	8
2.3.2	Adverbiale modi míry.....	9
2.3.3	Adverbiale modi nástroje a prostředku	10
2.3.4	Adverbiale modi výsledku děje	12
2.3.5	Adverbiale modi původu	12
2.3.6	Adverbiale modi původce děje	13
2.3.7	Adverbiale modi průvodních okolností	13
2.3.8	Adverbiale modi zřetele.....	15
2.4	Adverbiale cause.....	17
2.4.1	Určení vlastní příčiny	18
2.4.2	Určení účelu.....	18
2.4.3	Určení podmínky	18
2.4.4	Určení přípustky	19
3	Vymezení funkčního stylu publicistického	20
3.1	Vnitřní diferenciacce funkčního stylu publicistického	21
3.1.1	Zpravodajský styl	21
3.1.2	Publicistický styl v užším smyslu neboli styl analytický	23
3.1.3	Publicistický styl beletristický.....	24
4	Metody práce	25
5	Vlastní analýza	26
5.1	Kritéria analýzy.....	26
6	Analýza jazykového materiálu	28
7	Závěr.....	36
8	Resumé	38
9	Seznam použitých zdrojů.....	39
10	Seznam příloh.....	I
10.1	Příloha 1	I
10.2	Příloha 2	II
10.3	Příloha 3	III

1 Úvod

Cílem této bakalářské práce je na základě prostudování odborné literatury provést analýzu jazykového materiálu a charakterizovat ho z hlediska druhů, výskytu a frekvence adverbiale modi. Práce se konkrétně zaměřuje na komunikáty funkčního stylu publicistického. K analýze bylo užito novinových článků z periodika Domažlický deník. Z analýzy zkoumaného jevu vzešly výsledky, které jsou popsány a utříděny na základě stanovených kritérií. Práce se soustředí především na texty současné regionální publicistiky, konkrétně na zpravodajské útvary. Úlohou tohoto publicistického útvaru je předat v hromadných komunikačních prostředcích informace o aktuálním dění (eventuálně tyto informace komentovat). Texty zpravodajských útvarů jsou také zajímavé pro jejich primární funkci, tj. rychlé a pohotové předání nejnovějších informací o aktuálním dění. Další pozornost lze věnovat těmto textům i z důvodu toho, že obsahují mimo jiné i celou řadu specifických syntaktických prostředků. Bakalářská práce se konkrétně zaměřuje na příslovečná určení způsobu, která lze rozdělit na několik významových podtypů. Jak z odborné literatury vyplývá, některé typy jsou dokonce pro daný publicistický útvar charakteristické.

Tato práce se opírá zejména o praktickou část, která se zabývá analýzou jazykového materiálu dle předem daných kritérií. Pro zkoumání byly zvoleny texty zpravodajských útvarů pocházejících z regionálního periodika Domažlický deník, které přináší nejen stručné zprávy, ale i ty rozsáhlejší jak z nejbližšího okolí čtenáře, tak z celé republiky a světa. Samotné analýze bylo podrobena 55 textů zpravodajského periodika, ve kterých bylo sledováno vyjadřování příslovečných určení způsobu jak po stránce kvalitativní, tak i po stránce kvantitativní. Dále byly charakterizovány základní typy zjištěných jevů a následně došlo k realizaci jejich popisu a utřídění. Součástí praktické části bakalářské práce je i vyhodnocení frekvence užití jednotlivých typů adverbiale modi.

2 Adverbiale

Adverbiale (zkratkou ADV) neboli tradičním výrazem příslovečné určení je rozvíjející větný element, jenž představuje tvarově neřízené doplnění verba, adjektiva či adverbia v kterékoli větněčlenské platnosti.¹ Jeho tvar není dán morfologicky vazbou dominujícího členu.² Formálně může být adverbiale vyjádřeno celou řadou forem. Primárně jde o vyjádření příslovcem, dále pak nejrůznějšími příslovečnými výrazy. Těmi mohou být adverbia, nominální fráze a vedlejší věty se spojkami a spojovacími výrazy, a to v pádě prostém nebo v pádě předložkovém, výrazy frazeologické povahy, infinitivem (*šel nakupovat*) či v neposlední řadě vedlejšími větami, které jsou uvozeny vztažnými zájmeny nebo korelativními výrazy typu *tam, odtud, tehdy, ten, to*, tzv. substantivy s velmi obecným významem: *Napsal dopis tím, co měl po ruce*. Adverbiale mohou být vyjádřena z hlediska formy větně: *Když se podíval z okna, uviděl Petra s Evou*. Avšak toto vyjádření prostřednictvím vedlejší věty může být nominalizováno vyjádřením v příslovečném pádě prostém i předložkovém: *Při pohledu z okna uviděl Petra s Evou*. Během nominalizace vedlejších vět příslovečných dochází k tomu, že v adverbialních výrazech vznikají nové nepůvodní předložky: *Aby bylo dosaženo brzy nápravy, byla přijata řada opatření; Za účelem brzké nápravy byla přijata řada opatření*. Z hlediska roviny sémantické adverbiale vyjadřuje celou řadu okolností dějů a stavů. Z tohoto důvodu se nesmíme ptát na adverbiale pádovými otázkami, nýbrž otázkami typu: *jak? kdy? kde? proč? za jakým účelem?* U příslovečných určení v zásadě rozlišujeme čtyři základní typy okolností: místní, časové, způsobové a příčinné. Některá odborná literatura uvádí ještě typ příslovečných určení zřetelových. U každého typu je možné vyčlenit celou škálu dalších podtypů. Tato klasifikace příslovečných určení je založena primárně na významu.³

2.1 Adverbiale loci

Významový typ adverbiale loci (příslovečné určení místa) označuje v širokém smyslu místo, k němuž se vztahuje obsah predikátu nebo celé věty. Z hlediska významového můžeme Adv loci blíže klasifikovat prostřednictvím odpovědí na otázky: *kde? (Spal v boudě.), kam? (Šel do práce.), odkud? (Vrátil se z vojny.), kudy? (Jel lesem.)*. Jeho vyjádření je možné realizovat příslovečnými výrazy, příslovci a vedlejšími větami

¹GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba spisovné češtiny: Vysokoškol. učebnice pro stud. filoz. fak. stud. oborů 73-21-8*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986., str. 281

²ŠMILAUER, V. *Novočeská skladba: vysokoškolská příručka*. 2. vyd., (v SPN 1. vyd.). Praha: SPN, 1966., str. 254

³GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK., pozn. 1, str. 281 - 283

vztažnými. Tyto výrazy mohou být nahrazeny zájmennými příslovci typu: *někam, tamhle, sem, zde, odněkud, kamkoli* apod.

Príslovečná určení místa můžeme rozdělit dále dle významu na dynamická a statická. Adverbiale loci statické je doplněním na otázku *kde?* Naopak doplnění na otázku *kam?* vyjadřuje adverbiale loci dynamické. To můžeme dále klasifikovat na direktivní (směrové), které odpovídá na otázku *odkud?* nebo *kam?*, a na nedirektivní, které odpovídá na otázku *kudy?*.⁴

2.2 Adverbiale temporis

Termínem adverbiale temporis neboli příslovečné určení času nazýváme časové úseky nebo body, k nimž se vztahuje obsah větného elementu vyjádřeného slovesem či adjektivem nebo obsah celé věty. Tyto časové úseky mohou označovat nějaký stav nebo děj, jehož platnost se stává základem pro zařazení slovesného děje na časové ose. Po stránce výrazové mohou být vyjádřeny vedlejšími větami časovými nebo substantivy s konkrétním předmětným výrazem: *Až se vrátím z dovolené, rád bych se s tebou setkal. / Po návratu z dovolené bych se s tebou rád setkal.* Co se týče významu, jedná se o časové okolnosti, které odpovídají na otázky typu: *kdy? odkdy? dokdy? jak dlouho? po jakou dobu?* atd. Adverbiale temporis můžeme dále roztřídit ze sémantického hlediska na typy orientující a limitující. Príslovečné určení časově orientující odpovídá na otázky typu *kdy?* Jedná se o jakýsi temporální výraz, vzhledem k němuž platí predikovaný příznak. V rámci příslovečného určení časově orientujícího je třeba vymezit další dva typy. Jedná se o časové určení lokalizující v rámci časového úseku a lokalizující mimo rámec časového úseku. Z hlediska významového je pak možné vymezit speciální typ, kterým je temporální určení, jež odpovídá na otázku *jak často?* Těchto určení je užito zejména při vyjádření opakovatelnosti, uzuálnosti apod. Príslovečné určení časově limitující odpovídá na otázky *jak dlouho? za jak dlouho? na jak dlouho? odkdy? po jakou dobu? dokdy?* a označuje časový výraz vymezující časový segment, vzhledem k němuž platí predikovaný příznak, a zároveň stanovuje hranice doby jeho trvání.⁵

⁴ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba spisovné češtiny: Vysokoškol. učebnice pro stud. filoz. fak. stud. oborů 73-21-8.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, str. 284 - 287

⁵ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba spisovné češtiny: Vysokoškol. učebnice pro stud. filoz. fak. stud. oborů 73-21-8.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, str. 287 -293

2.3 Adverbialie modi

Obecně označuje kvalitu dějů a vlastností.⁶ V nejširším slova smyslu odpovídá na otázky *jak? jakým způsobem?* Příslopečné určení způsobu představuje vnitřně nejkomplicovanější skupinu příslopečných určení, která obsahuje celou řadu významových podtypů. Řadí se sem příslopečné určení vlastního způsobu, míry, prostředku, výsledku děje, účinku, původce děje, původu, průvodních okolností a zřetele. Příslopečné určení zřetele lze blíže klasifikovat na určení zřetelově vymežovací, zřetelově porovnávací a zřetelově autorizující. Z hlediska syntaktického jej lze popsat jako větný element, který se vztahuje jednak ke slovesům (*spát klidně*) a jednak k přídavným jménům (*světle růžové šaty*). K adverbii se vztahuje pouze v rámci určení míry a intenzity (*velmi kladně*).⁷

2.3.1 Adverbialie modi vlastního způsobu

Jedná se o fakultativní větný člen (někdy může mít povahu členu valenčního), který označuje kvalitu dějů a vlastností. Příslopečná určení způsobu lze vyjádřit přímo formou způsobových adverbii, zvláště těch kvalifikačních a hodnotících, včetně zájmených: *čist hbitě, čerstvě natřený*. Dále se pro vyjádření užívá adverbialních výrazů s formou S Instr a s S Instr: *Běžet klusem. Mluvit libeznými slovy. Odpověděl se strojenou důstojností*.⁸ Adverbialní výrazy s formou s S Instr a bez S Gen jsou prostředkem pro vyjádření speciálního typu příslopečného určení způsobu, které představuje příslopečné určení společenství: *Šel do kina s Kateřinou. Mužstvo nastoupilo bez brankáře*.⁹ Dále je možné se setkat s výrazy, které mají podobu „adjektivum + způsobem“: *Udělal to neobvyklým způsobem*. Toto vyjádření se uplatňuje zejména v případech, kdy není možné vhodné příslovce vytvořit. Dalším možným vyjádřením příslopečného určení způsobu jsou příslopečné výrazy frazeologické povahy: *Smál se pod fousy. Sečetl to od oka*. V neposlední řadě se uplatňuje také vyjádření vedlejšími větami způsobovými. Ty jsou často uvozeny spojkou *že*. Ve větě řídící se následně vyskytují odkazovací adverbia *tak* nebo výraz *tím // takovým způsobem*: *Přednesl to takovým způsobem, že celé publikum bylo unešené*. Užívá se i spojky *aby*: *Mluvil tak, aby mu všichni rozuměli*. Avšak sem

⁶ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed., 2008. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-980-5. Str. 452

⁷ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, pozn. 5, str. 293

⁸ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, pozn. 5, str. 293 - 294

⁹ Petr Karlík (2017): PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ SPOLEČENSTVÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ_URČENÍ_SPOLEČENSTVÍ

zasahuje i význam účelu nebo cíle děje. K vyjádření přiměřenosti způsobu provedení děje slouží vztahné příslovce *jak*: *Choval se tak, jak uznal za vhodné*. Příslovečné určení způsobu lze vyjádřit i srovnáním. V tomto případě rozlišujeme srovnání na bázi podobnosti, kde se pro jeho vyjádření užívá adverbálních výrazů nejčastěji s formou *jak(o) + substantivum*, méně pak s formou *jak(o) + adjektivum* a *jak(o) + adverbium*). Mohou být užita i určení víceslovná. Vedlejší věty srovnávací následně také patří k základním nástrojům pro realizaci vyjádření příslovečného určení vlastního způsobu srovnáním. Spojka *jako* uvozuje tento typ vedlejších vět nejčastěji, ve větě řídicí bývá následně zastoupeno odkazovací adverbium *tak*. Idiomatizovaná přirovnání řadíme také k vyjádřením určení vlastního způsobu: *Ležel jak zabitý. Tvářila se, jako by neuměla do pěti počítat*. Mezi další vyjádření určení způsobu patří vyjádření srovnáním na bázi rozdílnosti, které lze vyjádřit prostředkem adverbálních výrazů v podobě *jinak než + substantivum*, *jinak než + adverbium*, dále se lze setkat s formami *proti + Dat* a *v rozporu s + Instr*. Stejně jako u srovnání na bázi podobnosti lze užít pro vyjádření vedlejších vět, které jsou připojeny nejčastěji spojkou *než*.¹⁰ V případě vyjádření určení způsobu účinku jsou nástrojem vedlejší věty účinkové nebo příslovečné výrazy s podobou *do S Gen*; *k S Dat*; *na S Ak aj*.¹¹

2.3.1.1 Citativ

V rámci způsobového určení lze vymezit speciální typ, kterým je tzv. citativ: *Jmenuji se Jana. Volal na něj Petře. Říkali mu Saša*.¹²

2.3.2 Adverbiale modi míry

Označuje charakteristiku vlastnosti nebo děje, která je vyjádřena mírou nebo intenzitou. Přiřazuje tedy ději nebo vlastnosti hodnoty na ose „hodně – málo“. Mezi základní otázky, jež slouží k určení adverbiale modi míry, patří otázky *kolik? do jaké míry? jakou měrou?*¹³ Syntakticky se jedná obvykle o větný člen fakultativní. Výhradně slovesa, která mají význam „měření“, vyžadují příslovečné určení míry jako valencií daný větný komponent *Pepa už váží 100 kg*. Při vyjádření se nejvíce uplatňují měrová adverbia.

¹⁰ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed., 2008. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-980-5., str. 455

¹¹ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba spisovné češtiny: Vysokoškol. učebnice pro stud. filoz. fak. stud. oborů 73-21-8*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, str. 295

¹² GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, pozn. 10, str. 453

¹³ DANEŠ, František, Zdeněk HLAVSA a Miroslav GREPL, 1987. *Mluvnice češtiny 3*. Praha: Academia. Studie a práce lingvistické, str. 118

Ty mohou mít význam buď velkého, nebo malého stupně: *málo, velmi, trochu, značně* atd.¹⁴

Dále je možné vyjádřit příslovečné určení přímo, kdy se pro vyjádření nejvíce užívá měrových adverbii (*Trochu se opozdil.*), případně lze užít adverbálních výrazů s formou Ak (*Vstupenka stojí stovku.*) nebo vedlejších vět měrových. V případě vyjádření míry srovnáním s nějakým jiným výrazem se používají příslovečné výrazy s formou *jak(o) + substantivum* (*Byl bledý jako stěna.*), dalším prostředkem vyjádření jsou vedlejší věty srovnávací, jež bývají uvozeny spojkami: *jako kdyby, jako by, jako když*, a ve větách řídicích mohou být zastoupeny odkazovací adverbia typu: *tak, tolik, do té míry*. Vedlejší věty srovnávací slouží také k vyjádření srovnání na bázi shody. Tyto věty vyjadřující stejnou míru nebo intenzitu bývají uvozeny vztažným adverbium *jak* a ve větách řídicích je následně užito *tak*.¹⁵

2.3.3 Adverbiale modi nástroje a prostředku

Označuje nástroj nebo prostředek, pomocí něhož dochází k realizaci děje. Nástrojový instrumentál je základním prostředkem pro vyjádření tohoto příslovečného určení: *Prosil ho očima*. Tento pád je také primárním u podstatných jmen, která označují prostředky transportu (*letět letadlem, jet na koni*). V odborném stylu je pak nástrojový instrumentál nahrazen adverbialními výrazy s nepůvodní předložkou *prostřednictvím* S gen; *pomocí* S gen; *cestou* S gen: *Zjednal nápravu prostřednictvím stížnosti*. V této formě nástrojového substantiva lze užít i podstatných jmen dějových, která jsou důsledkem nominalizace vedlejší věty prostředkové: *Výslechem svědka prokázali nevinu obžalovaného*. Nástrojový instrumentál není jediným pádem pro vyjádření určení nástroje a prostředku, respektive lze ho vyjádřit i jinými adverbialními pády: *Chodil o holi. Cena ropy se udává v dolarech*. Dalším prostředkem vyjádření mohou být i adverbia, jež jsou tvořena od desubstantivních adjektiv: *Sděлил nám to telefonicky. Zelenina se dnes přepravuje také letecky*. Z hlediska významového adverbialní výrazy s formou o S Ak sdělují, že se nástroj na uskutečnění slovesného děje podílí nezáměrně: *Rozbil si koleno o kámen. x Rozbil sklo kamenem*. Syntakticky určení nástroje a prostředku nejčastěji obsazuje pozici větného členu obligatorního. Existují slovesa, jež mají z hlediska

¹⁴ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, 1989. *Skladba spisovné češtiny: vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult studijních oborů 73-21-8*. 2. vyd. Praha: SPN. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), str. 295

¹⁵ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed., 2008. *Průruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-980-5., str. 456 - 457

sémantiky nástroj již v sobě implikován, a proto není nutné ho tedy dále uvádět. K takovým řadíme slovesa s významem *hoblovat, žehlit, hrabat* atd.¹⁶ Lexikální vyjádření je realizováno zpravidla v momentě, je – li nutné nástroj blíže specifikovat: *Ukrojil chleba tupým nožem.*¹⁷ U příslovečného určení nástroje chápeme nástroj jako hmotný předmět, pomocí něhož lze realizovat nějaký děj. Nástroj může být také vyjádřen výrazy s různými formami: *Nakreslil obraz tužkou. Napsal dopis na stroji. Hraje na kytaru. Nabrousil kosu o kámen.* Výraz s formou *po* + Lok slouží k vyjádření prostředníka: *Poslal dopis po Petrovi. Poslal dopis poštou.* Z hlediska významu lze vymezit určení látky nebo materiálu. Zde se jedná o látky, materiály, díky nimž dochází k uskutečnění děje. Bývají vyjádřeny výrazy zejména v podobě S Instr: *Zalil díru betonem. Nastříkala se voňavkou. Natřel dřevo lakem.* Dalším typem určení nástroje a prostředku je určení prostředku transportu. Prostředky transportu chápeme různé hmotné objekty a živé entity, pomocí nichž se lze transportovat. K jejich vyjádření slouží adverbialní výrazy s formami: *Jezdím do školy tramvají. Na dovolené jsem jezdil na koloběžce. Ještě nikdy jsem neletěl letadlem // v letadle. Někteří turisté rádi cestují lodí // na lodi. V Africe jezdí na slonech.* Určení prostředku v užším smyslu vyjadřuje děje a stavy, pomocí nichž dochází k realizaci nějakého děje. Zejména vedlejší věty prostředkové uvozené spojkou *že* slouží k vyjádření tohoto typu určení: *Půjde to vyřešit i tím, že se nám omluvíte. Půjde to vyřešit i tak, že se omluvíte.* Pokud dojde k nominalizaci vedlejší věty prostředkové, je prostředek vyjádřen formou dějového nebo stavového substantiva: *Půjde to vyřešit omluvou.*¹⁸

2.3.3.1 Určení měřítka

Někdy je možné se setkat s příslovečnými určeními, jež se chápou jako samostatné významové typy. Jedná se o tzv. příslovečné určení měřítka, které je vyjádřeno adverbialními výrazy s formou *podle* + S Gen. Tyto výrazy označují nějaké měřítko, podle kterého něco klasifikujeme, hodnotíme: *Stáří stromu určíme podle letokruhů.* Určení

¹⁶ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed., 2008. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-980-5, str. 459 - 460

¹⁷ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, 1989. *Skladba spisovné češtiny: vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult studijních oborů 73-21-8*. 2. vyd. Praha: SPN. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství)., str. 297

¹⁸ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, pozn. 16, str. 461 - 462

měřítka je možné vyjádřit i vedlejší větou, která obsahuje spojku *že*. Ve větě řídicí je odkazovací *podle*: *Zralé avokádo poznáme podle toho, že je měkké.*¹⁹

2.3.4 Adverbiale modi výsledku děje

Přísllovečné určení výsledku má z hlediska sémantického velmi blízko k přísllovečnému určení účinku, proto některá odborná literatura ve svém obsahu tento typ neuvádí, ale popisuje spíše jen právě zmiňované přísllovečné určení účinku. Přísllovečné určení výsledku děje, jak již z názvu vyplývá, označuje výsledek nějakého děje. Toto určení je typické svou závislostí na výrazu, které ve své sémantické struktuře obsahuje změnu: *změnit se, proměnit se; shořet, zmrznout; ztvrdnout; přetvořit; zpracovat* aj. U velkého množství sloves je pak možné najít ta, která zároveň označují změnu lokalizace: *roztáhnout se, vyrůst, stlačit, shromáždit atd.* Z tohoto důvodu má určení výsledku formu specifickou pro direktivní určení místní. Jedná se formu *do + S Gen, na + S Ak* a *v S + Ak*. Jádro těchto výrazů tvoří substantiva, především ta s konkrétním předmětným významem: *Žáci se seřadili do řad. Rozdrtil kámen na prach. Proměnila se v sloup. Vyčesala si vlasy do drdolu. Dospěl v elegantního muže.*²⁰

2.3.5 Adverbiale modi původu

Přísllovečná určení původu označují zpravidla participant, který se stává podstatou pro vznik nějaké nové entity, která je jeho kontinuantem.²¹ Adverbiální výraz s formální podobou *z + S Gen* je primárním nástrojem pro vyjádření přísllovečného určení původu: *Uvařila polévku z prášku. Postavil dům z cihel. Z jejího vyprávění jsem poznal, že je do něj zamilovaná.* Dále může být užito adverbiálního výrazu s formou *od + S Gen*: *Boty měl špinavé od bahna. Ten dort mám od maminky.* Pokud se jedná o význam původu něčeho zděděného, využívá se adverbiálního výrazu s formální podobou *po + S Loc*: *Má laskavé srdce po matce.*²²

¹⁹ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed., 2008. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-980-5., str. 462

²⁰ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, 1989. *Skladba spisovné češtiny: vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult studijních oborů 73-21-8*. 2. vyd. Praha: SPN. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), str. 298

²¹ DANEŠ, František, Zdeněk HLAVSA a Miroslav GREPL, 1987. *Mluvnice češtiny 3*. Praha: Academia. Studie a práce lingvistické, str. 125

²² GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, pozn. 20, str. 299

2.3.6 Adverbiale modi původce děje

Adverbiale modi původce děje představuje mimořádný větný člen. Jako větný člen fakultativní je přítomen jen v syntaktických strukturách deagentních. Z hlediska sémantického reprezentuje agens. Stejně jako příslovečné určení původu je i příslovečné určení původce děje vyjádřeno adverbiálními výrazy. Jde o výrazy s formou *od* + S Gen, S Instr a *ze strany* + S Gen: *Byl pokousán psem. Byl od otce bit. Také ze strany ředitele nám byla slíbena podpora.*²³

2.3.7 Adverbiale modi průvodních okolností

Označuje různé okolnosti, které provázejí děj. Zpravidla se jedná o okolnosti, v nichž se v průběhu děje vyskytují osoby, zvířata nebo věci. Pro vyjádření příslovečného určení průvodních okolností se užívá primárně adverbiálních výrazů: *Odešel bez zaplacení. Vstoupil do pokoje s rukama v kapsách. Šla do divadla ve žlutém kostýmu. Přiběhl, samý spěch. Slavili za zpěvu chodských písní. Byl chycen při krádeži; Přišel do školy bez učebnic a psacích potřeb.* Větné vyjádření příslovečného určení průvodních okolností představují vedlejší věty příslovečné s významem průvodních okolností: *Odešel, aniž mu podal ruku.*²⁴ Príslovečná určení průvodních okolností lze dále roztrždit z hlediska významu na jednotlivé podtypy, jimiž jsou určení průvodních okolností očekávaných, ale nenastalých, určení průvodních okolností zamlžených a určení průvodních okolností irelevantních.²⁵

2.3.7.1 Průvodní okolnosti očekávané, ale nenastalé

Pro jejich vyjádření se užívá vedlejších vět se spojkou *aniž*, kde může být užit bez rozdílu ve významu indikativ či kondicionál: *Odešel z baru, aniž (by) zaplatil.* Rovněž mohou být vyjádřena vedlejší větou se spojkou *aby* // *že (by)* a odkazovacím výrazem *bez toho*, jenž je umístěný ve větě řídící: *Odešel od přátel bez toho, aby se rozloučil // že by se rozloučil.* Tyto vedlejší věty se spojkami *aniž*, *aby*, *že (by)*

²³ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, 1989. *Skladba spisovné češtiny: vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult studijních oborů 73-21-8.* 2. vyd. Praha: SPN. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), str. 299

²⁴ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, pozn. 23, str. 300

²⁵ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed., 2008. *Příruční mluvnice češtiny.* Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-980-5., str. 467 - 468

nebo s výrazem *bez toho, aby* lze nahradit adverbialními výrazy s formou *bez + Gen*: *Přivítali se bez podání ruky. Utekl z obchodu bez zaplacení.*²⁶

2.3.7.2 Průvodní okolnosti zamlžené

Bývají vyjádřeny vedlejší větou s odkazovacím výrazem *s tím, že*: *Nabídku práce odmítl s tím, že bude raději nezaměstnaný.* Z hlediska sémantiky se pro vyjádření žádoucího děje užívá výrazu s formou *s tím, aby*: *Práci Vám vracím s tím, abyste si ji znovu překontrolovala.* Pokud jde o výraz *s tím*, má ve větě roli zástupce nějakého substantiva obecného významu, jež svým významem blíže objasňuje tu okolnost, o již se v daném případě jedná: *V nemocnici jim odmítli podat jakékoliv informace o jeho zdravotním stavu s tím (= se zdůvodněním // s vysvětlením), že si to pacient nepřeje.* *Koupíme ti nový počítač s tím (= s podmínkou), že budeš mít dobré výsledky ve škole.* Pro mluvčího jsou tedy tyto věty výhodné v momentě, kdy nechce nebo není schopen významový vztah mezi obsahy vět jasně naznačit. Ovšem v textech, kde je přesnost a explicitnost na prvním místě, je vhodné se jich zdržet.²⁷

2.3.7.3 Průvodní okolnosti irelevantní

Tento typ vyjadřuje nějakou okolnost, která je vykládána jako irelevantní vzhledem k obsahu vyjádřenému větou hlavní.²⁸ Tyto okolnosti mohou být uvedeny všechny souhrnně. Užívá se pro vyjádření vedlejších vět se spojkou *ať, necht'* (knižně), ve kterých je běžně vyjádřena všeobecnost nebo libovolnost: *Ať se policista ptal, nač chtěl, odpovídal mu velmi nesrozumitelně. Mně je to všechno jedno, ať by se dělo cokoliv.* V případě, že jsou uvedeny protikladné alternativy nebo krajní možnosti, je vedlejší věta uvozena spojkou *ať, necht'* (knižně) a jsou v ní vyjádřeny opačné alternativy buď tak, že je mezi nimi spojka *nebo* (*Tmavé brýle nosil, ať svítilo slunce nebo bylo šero.*), nebo mezi nimi tato spojka není a opakuje se spojka *ať*: *Ať cvičila, ať se zdravě stravovala, byla neustále se svým tělem nespokojena.* Dále mohou mít okolnosti irelevantní povahu frazémů: *Bud' jak bud', byla to přece jen výstraha. Věř nebo nevěř, opravdu tam byl.* Schéma typu „kladné substantivum, stejné substantivum záporné s předponou ne-“ je

²⁶ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed., 2008. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-980-5., str. 467 - 468

²⁷ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, str. 468

²⁸ Petr Karlík (2017): PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ IRELEVANTNÍCH OKOLNOSTÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ_URČENÍ_IRELEVANTNÍCH_OKOLNOSTÍ

typické pro vyjádření irelevantních okolností v jazyce hovorovém: *Vedro, nevedro, do práce jít musím*. Je možné se zde například setkat i s frazémem: *Bil kolem sebe hlava nehlava*. Jedná se o takzvané výrazy „mechanicky“ negované. Na závěr je třeba k této problematice dodat, že určení irelevantních okolností může být vyjádřeno i nepřímo větami typu: *Praha je krásná, i když je nepříznivé počasí // i za nepříznivého počasí*.²⁹

2.3.8 Adverbiale modi zřetele

Jedná se o příslovečné určení, které vyjadřuje to, vzhledem k čemu platí nějaký děj, stav nebo vlastnost. V současném publicistickém a odborném stylu lze sledovat jeho výskyt jako velmi častý.³⁰ Z hlediska sémantického můžeme toto příslovečné určení rozdělit na tři základní typy: *zřetelově vymezovací, zřetelově porovnávací a zřetelově autorizující*.³¹

2.3.8.1 Zřetelově vymezovací

Definuje jisté pole působnosti, vzhledem k němuž platí nějaký děj, vlastnost nebo stav vyjádřený slovesem nebo adjektivem. Tento typ určení je vyjadřován příslovci na *-ě* nebo *-y*, která vznikla tvořením od tzv. desubstantivních adjektiv: *Celá akce mě finančně zruinovala; Šumava je turisticky známé místo*. K dalšímu vyjádření určení zřetelově vymezovacích slouží adverbialní výrazy, jež mohou být vyjádřeny různými formami. K častým formám vyjádření zřetelového určení je možné zařadit S Instr: *Vzhledem se podobá matce. Je původem Němec. Kvalitou se jim nemohou rovnat*. Dalšími formami mohou být *co do* + S Gen, *v* + S Loc nebo *na* + S Ak: *Co do jakosti je to výborné. Důchodce šetřil v maličkostech. Na první pohled jde o velmi zajímavý vůz*. Dále je možné ho vyjádřit formami *pro* + Ak a Nom // *jako* Nom: *Pro studenty je ta cena vysoká. Jako plastický chirurg je on výborný. // Plastický chirurg je on výborný*. Funkční styl publicistický a odborný je bohatý na výrazy s nepůvodní předložkou: *Jeho plán byl sestaven se zřením k jeho časovým možnostem. Byt je zajímavý po stránce prostorového*

²⁹ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed., 2008. *Průruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-980-5., str. 468 - 469

³⁰ DANEŠ, František a Miloslava KNAPPOVÁ, 1972. Príslovce a příslovečné určení zřetelově vymezovací. *Slovo a slovesnost* [online]. 33(2), 106 - 115 [cit. 2020-04-28]. ISSN ISSN 2571-0885.

Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2154>

³¹ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, pozn. 29, str. 463 - 466

uspořádání. Tento zákaz byl zaveden z hlediska ochrany ovzduší.³² Leckdy je možné se setkat s výrazy vyjádřenými pomocí tzv. frazeologizovaných konstrukcí typu: *prakticky vzato, teoreticky vzato* atd. Zřetelově vymežovací určení může být stejně tak vyjádřeno formou vedlejší věty zřetelové, jež je charakteristická svou pevnou konstrukcí výstavby tvořenou ustálenými výrazy typu: *co se týče, co se týká, pokud jde o, pokud se týká* + Gen; *pokud běží o* + Ak.³³

2.3.8.2 Zřetelově srovnávací

Tento typ určení vymezuje nějakou oblast, vzhledem k níž se hodnotí nebo porovnává nějaký děj, stav nebo vlastnost. Je možné jej vyjádřit srovnávacím výrazem s *jak(o)* ve větách obsahujících pozitiv: *Moře je stejně krásné jako hory*. Jde o porovnávání na základě shody vlastností. Dále se užívá srovnávacího výrazu s *než, nežli* (knižní výraz) nebo nespisovně *jak* ve větách obsahujících komparativ: *Má sestra je mladší než já. Je mu lépe než včera. Má vina je větší než, když někdo ukradne kousek čokolády*. Ve frazémeh si lze povšimnout výrazů s formou *nad* + Ak: *Sůl nad zlato*. Následující možnosti vyjádření tohoto určení jsou adverbialní výrazy, jež mohou mít stejně jako u jiných typů vyjádření příslovečného určení celou řadu forem. Ve větách obsahujících superlativ se mohou vyskytovat výrazy s podobou *z* + Gen nebo *mezi* + Instr: *Tomáš je nejzodpovědnější z celé skupiny. Mezi dívkami byla Jana nejpilnější*. Ve větných celcích, kde není obsažen komparativ nebo superlativ, je srovnávání ztvárněno předložkovými pády. Jedná se o formy *s* + S Instr a *(o)proti* + S Dat: *Oproti tobě mám víc povinností. Ve srovnání s Petrem má Karel více zkušeností*. Dále může být zřetelově srovnávací určení vyjádřeno vedlejšími větami se spojkou *než aby // aby* (*Byl příliš vychytralý, než aby // aby se dal přelstít*), spojkou *aby* v momentě, kdy je ve větě řídicí zastoupen výraz *na to*: *Byl příliš moudrý na to, aby se nechal vyprovokovat*. Hojně je užito k vyjádření i formy *na* + S Ak: *Na dívku je Jana hodně vysoká*.³⁴ Je třeba poznamenat,

³² GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, 1989. *Skladba spisovné češtiny: vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult studijních oborů 73-21-8*. 2. vyd. Praha: SPN. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), str. 300 - 301

³³ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed., 2008. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-980-5., str. 464

³⁴ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, pozn. 33, str. 465

že zřetelově srovnávací určení může mít rovněž podobu vedlejší věty příslovečné zřetelové.³⁵

2.3.8.3 Zřetelově autorizující

Určuje původce hodnocení, sdělení názoru, tvrzení apod. Toto určení je možné blíže klasifikovat. Pokud se určení zřetelově autorizující soustředí na původce hodnocení něčeho, je možné jej vyjádřit výrazy v podobě *pro + Ak*: *Pro Petra je Jana okouzlující*. V podstatě toto tvrzení říká, že Petr považuje, hodnotí, má Janu za okouzlující. V tomto případě se lze setkat i s vyjádřením ve formě *S Dat*: *Pes je mu // pro něho nejlepším přítelem*. Jestliže zřetelově autorizující určení označuje původce tvrzení, pak je vyjádřeno adverbialními výrazy v podobě *podle + S Gen*: *Podle Jany je Petr sobec*. To znamená, že se Jana domnívá, říká, soudí, má za to, že je Petr sobec. Ve výpovědi tyto zřetelově autorizující výrazy fungují tak, že se pomocí nich mluvčí buď distancuje od toho, aby byl zodpovědný za to, že to, co říká, je pravda, nebo se naopak stává odpovědný za to, že to, co říká, je z jeho pohledu pravdivé.³⁶

2.4 Adverbiale cause

Príslovečná určení příčinná označují děje nebo stavy, které jsou v široce kauzálním vztahu k přísudkovému ději nebo stavu. Z toho plyne, že tato určení jsou vyjádřena především větně, co se týče formy vyjádření. Kauzální vztah chápeme jako situaci, ve které nějaký jev (p) vyvolává další jev (q).³⁷ Dále se lze setkat s vyjádřením nevětným prostřednictvím infinitivu, ke kterému dochází v důsledku nominalizace nebo substituce věty vedlejší: *Protože byla na silnici autonehoda, nepřišel jsem včas. // Kvůli autonehodě na silnici jsem nepřišel včas*. Z hlediska klasifikace lze příslovečná určení příčinná dále členit na určení vlastní příčiny, účelu, podmínky a přípustky.³⁸

³⁵ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, 1989. *Skladba spisovné češtiny: vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult studijních oborů 73-21-8*. 2. vyd. Praha: SPN. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), str. 301

³⁶ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed., 2008. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-980-5., str. 466

³⁷ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, pozn. 36, str. 469

³⁸ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, pozn. 35, str. 302

2.4.1 Určení vlastní příčiny

Příčinou je zde chápána ta kauzující okolnost, která způsobila nějaký děj nebo stav, a či je děj nebo stav následkem. Při určení vlastní příčiny se ptáme na otázky *Proč? Z jaké příčiny? Z jakého důvodu?* Pokud jde o formální vyjádření určení, jsou uplatňovány vedlejší věty příčinné a příslovečné výrazy s předložkou původní, u nichž je nutno dodat, že žádný z nich ovšem nefunguje jen jako prostředek k vyjádření vlastní příčiny. V odborném a publicistickém stylu se naopak ve velké míře vyskytují adverbialní výrazy s nepůvodními předložkami: *Vinou velkého sucha byl nedostatek ovoce a zeleniny. Následkem střetu s nákladním automobilem utrpěl těžká zranění.*³⁹

2.4.2 Určení účelu

Příslovečné určení účelu znázorňuje účel, lépe řečeno nějaký děj nebo stav, jehož chce někdo pomocí záměrné činnosti vyjádřené predikátem, resp. větou nadřazenou, docílit.⁴⁰ Odpovídá na otázky *proč? za jakým účelem?* k něčemu dochází. Formálně je vyjádřeno vedlejší větou příslovečnou účelovou. V důsledku její nominalizace existuje množství adverbialních výrazů. Například výrazy s podobou *k + S Dat; pro + S Ak, na S Ak: Tato opatření jsou nutná k uspokojování // pro uspokojování // na uspokojování životních potřeb pracujících.* Další formou vyjádření je prostý infinitiv po slovesech vyjadřující pohyb a „přemístění“: *Šla nakoupit. Jel navštívit příbuzné.* Je třeba zmínit i vyjádření formou vedlejší věty příslovečné účelové: *Běžel, aby stihl autobus.*⁴¹

2.4.3 Určení podmínky

Vyjadřuje okolnost, na níž závisí uskutečnění stavu nebo děje. Ptáme se na toto určení otázkou *za jaké podmínky?*⁴² Příslovečné určení podmínky je primárně vyjádřeno z hlediska formy vedlejšími větami příslovečnými podmínkovými, pro které jsou příznačné spojky *kdyby, jestliže, když, -li.*⁴³ Sekundárně se užívá nevětných vyjádření, kterými jsou adverbialní výrazy s původní předložkou: *při S Loc; za S Gen; bez S Gen; s S Instr:*

³⁹ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, 1989. *Skladba spisovné češtiny: vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult studijních oborů 73-21-8.* 2. vyd. Praha: SPN. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), str. 302 - 303

⁴⁰ DANEŠ, František, Zdeněk HLAVSA a Miroslav GREPL, 1987. *Mluvnice češtiny 3.* Praha: Academia. Studie a práce lingvistické., str. 105

⁴¹ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, pozn. 39, str. 303 - 304

⁴² GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, pozn. 39, str. 304

⁴³ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed., 2008. *Příruční mluvnice češtiny.* Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-980-5., str. 470

*Při troše štěstí se nám to podaří. Za těchto okolností nemůžeme jednat jinak. Bez tvého souhlasu nepůjdeme. S tvým souhlasem je to možné.*⁴⁴ Přísllovečná určení podmínky se nevyjadřují adverbii.⁴⁵

2.4.4 Určení přípustky

Vyjadřuje kauzující okolnost, která platí, ale přesto nezpůsobuje očekávaný následek na základě kauzálního vztahu „jestliže p, tak q; tedy ačkoli p, tak non q“.⁴⁶ Typickým znakem těchto větných elementů je to, že se na ně nelze zeptat žádnou otázkou.⁴⁷ Jde o tzv. neúčinnou příčinu, která je primárně vyjádřena vedlejšími větami přísllovečnými přípustkovými. Mezi hlavní spojky patří: *ač, ačkoli(v), třebaže, třeba(s), přestože, jakkoli(v), jak, i když*.⁴⁸ V důsledku nominalizace nebo substituce vedlejších vět dochází k vyjádření určení adverbiiálními výrazy. K nejpríznačnějším patří výrazy s původní předložkou: *přes + S Ak, proti + S Dat, při + S Loc; bez + S Gen, s + S Instr*. Užívá se i výrazů s nepůvodní předložkou: *Navzdory studenému dešti bylo v ovzduší obzvlášť něco tíživého. Zaměstnanci stávkovali i za cenu propuštění z práce. S vyjádřením pomocí adverbii je možné se setkat jen velmi okrajově.*⁴⁹

⁴⁴ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, 1989. *Skladba spisovné češtiny: vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult studijních oborů 73-21-8*. 2. vyd. Praha: SPN. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství)., str. 305

⁴⁵ DANEŠ, František, Zdeněk HLAVSA a Miroslav GREPL, 1987. *Mluvnice češtiny 3*. Praha: Academia. Studie a práce lingvistické., str. 103

⁴⁶ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed., 2008. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-980-5., str. 480

⁴⁷ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, pozn. 44, str. 306

⁴⁸ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, pozn. 46, str. 481

⁴⁹ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, pozn. 44, str. 306

3 Vymezení funkčního stylu publicistického

Publicistiku je možné chápat jako prostředek mezilidské komunikace sloužící k předání informací o nových a současných událostech z různých sfér, který je rovněž i komentuje, hodnotí a analyzuje. A přesně pro tento okruh a jeho příslušnou oficiální komunikaci se vyvinul styl publicistický, který můžeme následně popsat jako styl objektivní. Funkční styl publicistický zahrnuje všechny typy verbálních komunikátů, pro které jsou charakteristické funkce především informativní, sdělovací, komunikativní a na druhé straně funkce persvazivní, přesvědčovací, agitační a získávací. Je možné v něm najít také celou řadu funkcí jednotlivých komunikátů a nechybí mu ani široký tematický záběr dílčích projevů. Z hlediska vnitřní diferenciací stylu funkční styl publicistický představuje nadřazený pojem pro zpravodajský styl, analytický styl a publicistický styl beletristický. Tyto komunikáty si kladou za cíle především: co nejrychleji, výstižně a efektivně podat informace adresátům z nejrůznějších sociálních vrstev, odlišného věku a vzdělání, sdílet s adresáty myšlenky v textech opravdu srozumitelně a sémanticky jednoznačně, upoutat posluchače nebo čtenáře tak, aby měl přístup k problémům v duchu názorů, jež publicistická instituce představuje. Dynamičnost také reprezentuje typickou vlastnost funkčního stylu publicistického. Je zajímavé pozorovat, jak se styl vyvíjel a stále vyvíjí. Dnes se v textech publicistiky často objevují prvky jiných stylů, kdežto v minulosti texty nesly příznak jisté nadnesenosti a knižnosti. V současném publicistickém stylu přibývá odborného a profesního vyjadřování, avšak v komunikátech rozhlasových a televizních si lze povšimnout vyšší míry hovorovosti.⁵⁰

Pro funkční styl publicistický jsou charakteristické jak projevy mluvené, tak i projevy psané. Komunikáty mluvené publicistiky představují zpravodajství vysílaná v televizi nebo v rozhlase, různé komentáře, besedy, které se vztahují k současným událostem, a v neposlední řadě i rozhovory s významnými osobnostmi a různé další publicistické programy vysílané médiu. Lze sem zařadit i řečnické projevy oslavné, kulturní nebo politické a projevy propagandistické. Styl komunikátů publicistiky v psané formě lze pak blíže specifikovat jako styl novinářský nebo žurnalistický, neboli jiným názvem styl textů periodického tisku.⁵¹ Komunikáty publicistického stylu jsou zajímavé tím, že často vznikají opravdu s minimální možnou přípravou. Například televizní

⁵⁰ ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ, 2008. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-961-4., str. 244 - 246

⁵¹ CHLOUPEK, Jan, 1991. *Stylistika češtiny: národní vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult studijního oboru 73-11-8 Český jazyk a literatura (v kombinaci s jiným jaz.)*. Praha: SPN. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 80-04-23302-3., str. 201 - 202

zpravodajství informuje o dané události ještě ten den, kdy k ní došlo, a denní tisk napíše článek, který se na stránkách objeví již následující den. Při této činnosti ovšem musí žurnalista dodržovat jisté postupy, aby projevy byly na dobré úrovni jak po stránce formální, tak i obsahové. Pomáhá mu k tomu především jistá modelovost způsobu vyjádření. Pro funkci informativní je tato metoda účinná, avšak není tomu tak při naplnění funkce získávací, protože modelovost nepodněcuje zájem čtenáře nebo posluchače, proto se stále častěji můžeme setkat se záměrným porušováním modelovosti, díky kterému v projevech publicistiky přibývá nových, stylově aktivních vyjádření.⁵²

3.1 Vnitřní diferenciací funkčního stylu publicistického

Jak již bylo řečeno, funkční styl publicistický je zastřešujícím termínem pro styl zpravodajský, styl publicistický v užším smyslu neboli styl analytický a publicistický styl beletristický.⁵³

3.1.1 Zpravodajský styl

Texty zpravodajského stylu zpravidla informují o nových a aktuálních událostech a jevech. Primární funkcí tohoto stylu je tedy funkce informativní a funkce zpravovací. Výstavba těchto textů vypadá následovně: informovat o tom, co se stalo, kdo to udělal, eventuálně a velmi stručně jak a proč. Setkáváme se zde také s prvkem nociality u výrazových prostředků u dílčích textů, ta má za úkol realizovat novost a překvapivost tématu. K základním útvarům zpravodajského stylu pak řadíme: zprávu, rozšířenou zprávu mající povahu článku a blížící se novinářskému reportu, oznámení, inzerát, komuniké, reportáž.⁵⁴

3.1.1.1 Zpráva

Zpráva se řadí mezi klasické útvary zpravodajského stylu, i přesto že ji lze nalézt také v dalších komunikačních sférách, zejména ve sféře administrativní. Základní funkcí zprávy je přinést veřejnosti rychle a pohotově konkrétní informace o aktuálním dění. Z hlediska formy ji lze rozdělit na psanou nebo mluvenou. Mluvená zpráva je typická tím, že nejčastěji začíná východiskem, následně se dostává k jádru informace a v poslední řadě informaci specifikuje a přidává doplňující informace. V písemné zprávě pak hraje

⁵² ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ, 2008. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-961-4, str. 249 - 251

⁵³ ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ, pozn. 52, str. 262

⁵⁴ ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ, pozn. 52, str. 263 - 266

výraznou roli její titulek. Pokud jde o způsob přenosu zpravodajství, může být zpráva televizní, novinová či rozhlasová. Lze ji charakterizovat jako stručný a výstižný útvar, ovšem její rozsah může být různý. Základní prvky, jež zpráva obsahuje, jsou údaje o místě, času, případně o jiných průvodních okolnostech. Obsah zprávy se řídí určitou posloupností. První část textu většinou uvádí nová fakta, následující část přináší údaje, jež slouží k upřesnění. První část prakticky dominuje nad zbytkem textu, protože z hlediska míry obsahu faktografických údajů je nejobsáhlejší. Tematicko-kompoziční výstavba textu psaných zpráv odpovídá schématu tzv. obrácené pyramidy. Důležitost a novost informací je přesně zařazena dle sestupného modelu do určitých odstavců. Zásadním atributem zpravodajství je také upozornění na pramen, z kterého informace pochází, tj. zveřejnění agentury, jež zprávu zaregistrovala a dále ji šíří.⁵⁵

3.1.1.2 Rozšířená zpráva

Oproti zprávě do rozšířené zprávy zasahují znaky publicistického (analytického) reportu. Rozšířená zpráva obsahuje jak základní informace, které jsou uváděny výčtem, tak informace průvodní, jež doplňují deskripci situace události. Uplatňuje se zde slohový útvar informační, ale zasahuje sem i slohový postup popisný, jenž přibližuje rozšířenou zprávu publicistickému reportu nebo komentáři. Z tohoto důvodu mohou rozšířené zprávy přecházet v žánry publicistického stylu analytického. Pokud v širší zprávě dojde k prolínání slohového postupu popisného, může se zpráva blížit v určitých rysech též reportáži.⁵⁶

3.1.1.3 Oznámení

Oznámení přináší informace o události, která se teprve uskuteční, má však podobné příznačné rysy jako zpráva. Oznámení zpravidla obsahuje informace o akci, tj. její pojmenování, místo a čas uskutečnění.⁵⁷

3.1.1.4 Komuniké

Komuniké informuje nebo hlásí o uskutečnění akce, jež je považována za významnou, neopomíná ani informace o průběhu jednání a výsledky. Zpravidla mívá komuniké větší rozsah a propracovanější stylizaci než oznámení. Objevují se zde i znaky

⁵⁵ ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ, 2008. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-961-4, str. 264 - 265

⁵⁶ ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ, pozn., 55, str. 265

⁵⁷ ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ, pozn. 55, str. 265

stylového typu komunikace odborné a může se komuniké blížit k útvarům funkčního stylu administrativního.⁵⁸

3.1.2 Publicistický styl v užším smyslu neboli styl analytický

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, u zpravodajského stylu převažuje především funkce informativní, oproti tomu publicistický styl v užším smyslu oplývá celou řadou funkcí, a to zejména persvazivních, získávacích, ovlivňovacích a formativních. Primární funkcí stylu tedy není vždy jen sdílet nové informace, ale zaměřit se na souvislosti, příčiny a důsledky určitého jevu. Z tohoto důvodu můžeme publicistický styl v užším smyslu nazvat také stylem analytickým. Pro tento styl je typická modelovost a automatizace vyjádření, ale zároveň je možné se zde setkat s výrazovými prostředky, jež cílevědomě narušují modelovost a mají za úkol oživit daný komunikát. Výrazovými prostředky mohou být různé tropy, figury, obrazné vyjádření a další jiné stylově zabarvené výrazové prostředky. Dalším rysem tohoto stylu mohou být přesvědčovací a emotivní formulace, jež apelují na člověka a jeho morální zásady. Přesto se jedná o nižší stupeň manipulativních projevů, vyšší stupeň pak představuje reklama. Mezi útvary publicistického stylu v užším smyslu neboli stylu analytického řadíme komentáře, glosy, úvodníky, novinářské recenze, kritiku interview, projev, proslov, diskuzi, debatu, polemiku či reportáž.⁵⁹

3.1.2.1 Komentář

Komentář je stylistickým útvarem, který se vyskytuje v publicistice psané i mluvené. Hlavní funkcí komentáře je přínos dalších prohlubujících faktů o události, o níž už zásadní informace byla předána veřejnosti. Snaží analyzovat podstatu určité události, blíže ji objasnit, uvažovat o ní a dále směřovat k zobecňujícím závěrům dané události. Komentář je charakteristický tím, že je obohacen o názory autora, v jiném případě o hledisko redakce, či může poukazovat na oficiální názory jiných. V komentáři se může odrazet také individuální styl autora a charakter ovlivňovací funkce.⁶⁰

⁵⁸ ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ, 2008. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-961-4, str. 265

⁵⁹ ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ, pozn. 58, 266 - 268

⁶⁰ ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ, pozn. 58, str. 267

3.1.3 Publicistický styl beletristický

Na rozdíl od ostatních dílčích stylů publicistický styl beletristický vyniká nárůstem beletrizace vyjadřování a subjektivitou. Autor ve snaze po aktualizaci stránky, která vede k ozvláštnění textu z hlediska jazykového, užívá častých metafor, metonymií, synekdoch, personalizací, epitet, apod. Lze se ale také setkat s užitím výrazů typických pro vyjádření emocionality, těmi jsou humor, alegorie a různé literární reminiscence. Charakteristickým znakem těchto projevů je autorova individualita, která se odráží v dílčích projevech a odhaluje autorův subjektivní styl. K tomu přispívají i užití autorské neologismy. Vedle funkce informativní a persvazivní plní komunikáty tohoto stylu pomocí prostředků typických pro styl umělecký funkci estetickou. Z hlediska kompozice se v textech nejvíce objevuje slohový postup vyprávěcí nebo popisný, jindy se užívá postupu informačního. Oproti čistě beletristickému projevu se opírá o faktografické údaje. Rozdílu si lze všimnout i v rozsahu. K útvarům publicistického stylu beletristického řadíme beletrizovanou reportáž, novinářský fejeton, sloupek, črtu a medailonek. Někdy ovšem může být těžké určit, zda se jednotlivý útvar řadí mezi útvary stylu umělecké literatury nebo útvary publicistického stylu beletristického.⁶¹

⁶¹ ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ, pozn. 59, str. 268 - 270

4 Metody práce

Co se týče materiálového podkladu, tato práce vychází především ze zpravodajských textů periodika Domažlický deník. V použitém materiálu se zaměřujeme zejména na druhy, výskyt a frekvenci příslovečného určení způsobu. Na základě jasně vymezených kritérií byly excerповány dílčí typy adverbialie modi, které jsou různě vyjadřovány z hlediska formálního. Je možné se zde setkat s vyjádřením pomocí výrazů větných, výrazů nevětných, pádů předložkových, pádů bezpředložkových aj. Velice podstatnou úlohu hrálo při naší analýze shromáždění dostatečného množství nezbytného jazykového materiálu. Tento nasbíraný materiál by podroben následné analýze, kvantifikaci a byl také utříděn a charakterizován. Sebraný materiál tvoří celkově 55 textů současné regionální publicistiky. Primárními publicistickými útvary, jež slouží jako podklad pro analýzu, na které je tato práce založena, jsou útvary zpravodajského stylu (zpráva, rozšířená zpráva, oznámení aj.). Při shromažďování textů nebyl brán ohled na jejich autory, respektive ani na jejich individuální styl tvůrčího psaní. Tato práce se zaměřuje zejména na texty, které vycházejí pravidelně v tištěné podobě, přestože dnešní doba umožňuje jejich pravidelné vydávání i v podobě elektronické.

5 Vlastní analýza

Praktická část této bakalářské práce se zaměřuje zejména na výskyt, frekvenci a druhy jednotlivých typů adverbiale modi. To znamená, že vyhodnocujeme dílčí útvary jak z hlediska kvantity, tak z hlediska kvality sledovaných jevů. Zásadním krokem v postupu této práce bylo prostudování odborné literatury věnující se dané problematice, které bylo nezbytné pro následné sestavení jasných kritérií bádání. Pro konkrétní analýzu materiálu byla tedy stanovena jasná kritéria. Kritéria zkoumání excerpovaného materiálu zahrnují hledisko sémantické, hledisko formy vyjádření dílčího příslovečného určení a hledisko frekvence užití.

5.1 Kritéria analýzy

Prvním důležitým kritériem je hledisko sémantické. U příslovečných určení způsobu jsou detailně rozlišovány jednotlivé typy na základě významu. Mezi tyto typy patří podle základních gramatik příslovečné určení místa, času, způsobu a příčiny. Příslovečná určení zřetele se mohou v některých publikacích prezentovat jako speciální typy. Tato zřetelová určení mají funkci vyjadřovat, vzhledem k čemu platí nějaký stav, děj nebo vlastnost, a právě proto jsou z hlediska výskytu považována v publicistickém a odborném stylu za prostředky jednoznačnější a přesnějšího vyjádření. Adverbiale modi, kterým se bakalářská práce konkrétně zabývá, označuje z pohledu sémantického kvalitu dějů a vlastností. Jak již bylo zmíněno v části věnované teorii, mezi jednotlivé typy příslovečného určení způsobu patří příslovečné určení vlastního způsobu, míry, prostředku, výsledku děje, účinku, původce děje, původu, průvodních okolností a zřetele. Příslovečné určení zřetele lze blíže klasifikovat na určení zřetelově vymežovací, zřetelově porovnávací a zřetelově autorizující. Je i možné se setkat se zvláštním příslovečným určením, kterým je příslovečné určení způsobu s bližším významem společenství.

Dalším kritériem, které je pro náš výzkum zásadní, je hledisko formální. Na jeho základu zkoumáme, jak jsou jednotlivá adverbiale modi vyjádřena, co se formy týče. Primárně se soustředíme na to, zda jsou příslovečná určení vyjádřena buď formou vedlejší věty, v tomto případě se jedná o vyjádření větné, nebo jsou vyjádřena nevětně. Pokud se jedná o nevětné vyjádření, zaměřujeme se zejména na formu nevětného výrazu. Za primární vyjádření adverbiale modi z formálního hlediska je považováno vyjádření pomocí adverbii. Typů těchto adverbii je celá řada. V rámci nevětných výrazů v případě formálního vyjádření adverbiale modi dále rozlišujeme příslovečné určení způsobu

vyjádřené prostým pádem, příslovečné určení způsobu vyjádřené předložkovým pádem s předložkou vlastní a příslovečné určení způsobu, které je vyjádřeno pomocí předložkového pádu s předložkou nevlastní.

V rámci posledního námi stanoveného kritéria se zabýváme frekvencí užití adverbialie modi v jazykovém materiálu.

6 Analýza jazykového materiálu

V rámci samotné analýzy se zaměřujeme na sledovaný jev, kterým je výskyt adverbiale modi v textech současné publicistiky. Přesněji zkoumáme druhy, výskyt a frekvenci příslovečného určení způsobu v textech útvarů zpravodajského stylu, které se nachází v regionálním periodiku Domažlický deník

Na základě analýzy dokladového materiálu, který byl excerpován z 55 zpravodajských textů pocházejících z Domažlického deníku, bylo získáno dohromady 503 dílčích typů příslovečného určení způsobu vyjádřeného nevětně a 30 vedlejších vět příslovečných způsobových. Analýzou dokladového materiálu byla odhalena vysoká míra frekvence jednotlivých určení způsobu, která byla dle prostudované literatury, jež se zabývá problematikou dílčích zpravodajských útvarů, očekávána. Jedná se především o adverbiale modi zřetele, které může být vyjádřeno větně i nevětně.

Z analýzy překvapivě vyplývá, že nejfrekventovanějším typem adverbiale modi ve zkoumaném materiálu je adverbiale modi vlastního způsobu, konkrétně se jedná o 148 jevů. Příslopečná určení vlastního způsobu ve zpravodajských textech vyjadřují zejména vnitřní charakteristiku děje nebo stavu, tzv. specifikují kvalitu dějů a vlastností. Právě proto se můžeme setkat s tím, že jsou příslovečná určení způsobu považována za jakousi obdobu přívlastku u substantiv. Srov.: *spát klidně // klidný spánek*.⁶² Co se týká bližšího významu, příslovečná určení vlastního způsobu lze dále rozdělit na vyjádření způsobu přímo a na vyjádření způsobu srovnáním. V rámci vyjádření způsobu srovnáním se vymezuje srovnání na bázi podobnosti, srovnání na bázi rozdílnosti a srovnání na bázi shody. Jak je již z teoretické části známo, adverbiale modi vlastního způsobu může být z hlediska formy vyjádřeno různě. Mezi základní vyjádření určení vlastního způsobu se řadí vyjádření větné a nevětné. Ve 141 případech bylo zjištěno vyjádření adverbiale modi nevětně a pouze v 7 případech bylo určení vlastního způsobu vyjádřeno vedlejší větou. V rámci nevětného vyjádření příslovečného určení vyjádřeného přímo z hlediska sémantického byla nejčastěji příslovečná určení způsobu vyjádřena prostředkem způsobového adverbia, které je považováno za základní prostředek vyjádření u určení vlastního způsobu. Objevovala se zde zejména příslovce typu: *rychle, dobře, postupně, demonstrativně, opatrně, dobrovolně, hlavně, zvláště, zřejmě, zvolna, špatně, hůř,*

⁶² KOPEČNÝ, František, 1962. *Základy české skladby*. 2. vyd., přeprac. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Učebnice vysokých škol (SPN)., str. 209

elektronicky, významněji, bezprostředně, kladně, obecněji, důrazně, jednoduše, bezkontaktně, pochopitelně, narovinu, opravdu, zdánlivě, dokonale, snadno, běžně, viditelně, nakrátko, pomalu, nahrubo, takto, těžko, přímo, přesně, nijak, on-line, jemně, abstraktně, logicky, symbolicky, pěkně atd. Z příkladů vyplývá, že se jedná zejména o hodnoticí, kvalifikační a zájmenná příslovce, dále je možné si všimnout, že se v materiálu objevovala i adverbia stupňovatelná. V případě, kdy nešlo vhodné adverbium utvořit, bylo užito výrazů s formou „adjektivum + způsobem“, „adjektivum + formou“, „formou (sekundární prepozice) + S Gen“: *Pokračujeme stejným způsobem. Snaží se peníze ze seniorů vylákat formou půjčky. Policie na to upozorňuje uvedeným způsobem. Metody byly pojaty atraktivní formou.* Jedná se o tzv. vyjádření ustrnulým pádem. Za zmínku stojí to, že ani v jednom případě nebylo zaznamenáno vyjádření vlastního způsobu adverbialními výrazy s formou S Instr, které také patří k častým formám vyjádření. Na druhou stranu se v textech objevovaly formy vyjádření v podobě výrazů, jež mají frazeologickou povahu: *Nevezme šišku na milost. Mohl ho ohrozit na životě. Náklady se liší kraj od kraje. Zažil demonstraci na vlastní kůži.* Právě užití výrazů s frazeologickým charakterem má v publicistickém stylu funkci aktualizovat a intenzifikovat výraz z hlediska jazykového. Pouze ve dvou případech bylo zaznamenáno vyjádření adverbiale modi vlastního způsobu předložkovým pádem: *Majitel otevře obchod na dálku. S možnostmi naloží po svém.* Vyjádření předložkovým pádem s předložkou nevlastní se objevilo také jen jednou v příkladu: *Toalety fungují na bázi vermikompostování.* Větné vyjádření adverbiale modi vlastního způsobu vyjádřeného přímo bylo v dokladovém materiálu nalezeno celkem třikrát: *Situaci se povedlo vyřešit tak, aby se dostalo na každého. Spor byl ukončen tak, že klášter odkoupil polovinu. Toalety jsou postaveny tak, aby zapadly do šumavské přírody.* Vedlejší věty uvozené spojkou *aby* zároveň v sobě obsahují i význam účelu nebo cíle děje.

Adverbiale modi vlastního způsobu vyjádřeného srovnáním na bázi shody se objevuje v nevětné podobě ve třech příkladech: *stejně jako loni, stejně jako nyní, stejnou jako před rokem.* Srovnání na bázi podobnosti se v příkladech vyjadřuje jak nevětně, tak i větně: *Jako houby po dešti vyrůstají na Plzeňsku průmyslové areály. Je to podobné jako u lidí. Živelný Hoffa v podání Pacina působí jako neřízená střela. Je soutěživý jako za mlada. Chtěla je jen polít vodou tak, jako uklidňuje svoje psy.* Pouze nevětně je v příkladech vyjádřeno srovnání na bázi rozdílnosti: *V protikladu k němu stojí Hoffa.*

Druhým nejpočetněji zastoupeným typem adverbiale modi v analyzovaném materiálu je adverbiale modi s významem míry. Konkrétně se jedná o 115 příkladů. Příslovečné určení míry vyjadřuje charakteristiku dějů, vlastností a okolností na základě kvantity či intenzity. Ve zpravodajských textech slouží z hlediska funkčního tato určení k doplnění či vyjádření faktografických údajů, tzn. vyjadřuje údaje o kvantitě a vyjadřují intenzitu děje. Stejně jako u adverbiale modi vlastního způsobu můžeme z hlediska významu adverbiale modi míry blíže vymezit na vyjádření míry a intenzity přímo a vyjádření míry a intenzity srovnáním. V rámci vyjádření míry a intenzity srovnáním dále rozlišujeme srovnání na bázi podobnosti a srovnání na bázi rozdílnosti. Formálně jsou sledované jevy vyjádřeny jak nevětně, tak i formou vedlejší věty příslovečné měrové. Vedlejšími větami příslovečnými měrovými je vyjádřeno primárně určení míry, které je sémanticky blíže vyjádřeno srovnáním na bázi shody a úměrností. Větného vyjádření bylo užito pouze ve čtyřech příkladech: *Práci kronikářky dělám nejlépe, jak umím. Jak jsem se zlepšoval, rostla i moje touha něco dokázat. Čím více by lidé zálohované lahve vraceli do výkupu, tím větší by byl výpadek příjmů systému. Uvařili přesně tolik piva, kolik let uplynulo od sametové revoluce.* V prvním a druhém příkladu je vedlejší věta měrová uvozena vztažným adverbiem *jak*, ve druhém příkladu se ve větě řídící vyskytuje zpravidla výraz *tím* a vedlejší věta je uvozena výrazem *čím*. Ve třetí větě jsou zastoupeny výrazy *tolik* a *kolik*. Pokud jde o nevětné vyjádření příslovečného určení míry, nejčastěji je vyjádřeno formou měrového příslovce: *extrémně, víc, moc, velmi, příliš, více, hodně, úplně, málo, pouze, jen, bezmála, zcela, nejhojněji, mnohem, zhruba, nejvíce, pořádně, celkově, naplno, maximálně, dost* aj. Dále se zde vyskytuje vyjádření přesného počtu nebo míry: *350 tisíc korun, polovinu, dvakrát, 5,75 milionu km, 30 bodů, 17 jednotek, 17 tisíc, 30 tun, 70 Kč, 20 korun, 1989 hektolitrů, 200 %, sto padesát metrů* atd. V textech podrobených analýze se také vyskytují neměrová adverbia: *strašně, pěkně, tak, pořádně*, která slouží především k expresivnímu vyjádření velkého stupně míry nebo intenzity. Dále okrajově zaznamenáváme adverbiale modi míry vyjádřené příslovečnými výrazy, které mají nejčastěji formu Ak: *Ustoupí o krok. Rozhodne o něco později.* V ojedinělých případech se objevuje výraz *nad rámec*: *Firma nad rámec svých povinností připravuje instalaci vzduchotechniky.* V poslední řadě se objevuje vyjádření nevětným idiomatizovaným přirovnáním: *Papoušek Žako je konzervativní jako konzerva.*

Třetím nejpočetnějším příslovečným určením způsobu, jež se v analyzovaném materiálu objevuje, je určení zřetele, a to dohromady v 80 případech. Toto příslovečné určení bývá dle odborné literatury zabývající se touto problematikou považováno za charakteristické pro texty funkčního odborného stylu a funkčního stylu publicistického. Jeho základní funkcí je vymezení jednoho významu ve vztahu k jinému, resp. se tímto určením vyjadřuje, že něco platí pouze s ohledem na něco jiného. Na základě analýzy textů jsme došli excerpcí k tomu, že v 78 příkladech bylo určení zřetele vyjádřeno nevětnou formou a pouze ve dvou zbylých příkladech formou vedlejší věty. Z hlediska sémantického je nefrekventovanějším příslovečné určení zřetelově autorizující, objevuje se celkově v 40 příkladech. Za ním následuje příslovečné určení zřetelově vymežovací, které jsme zaznamenali dohromady v 29 příkladech, a v 11 příkladech je vyjádřeno příslovečné určení zřetelově srovnávací. Pomocí zřetelově autorizujících určení je vymezen původce hodnocení, názoru, tvrzení apod. V rámci tohoto typu adverbialie modi zřetele nebylo z hlediska formálního zaznamenáno vyjádření formou vedlejší věty, všechna zřetelově autorizující určení byla vyjádřena nevětně pomocí adverbialních výrazů, nejčastěji s formou *podle* + Gen: *podle soudu, podle šéfa, podle svých slov, podle kronikářů, podle náměstkyně, podle slov jednatele, podle svědků, podle něj, podle zoologů, podle veterináře, podle Šusty, podle vedoucích, dle majitelky, podle investora aj.* Dále se v textech vyjadřuje původce hodnocení formou adverbialních výrazů s formou *pro* + Ak: *Je to pro mě nepředstavitelné. Pro matku to byly nesmírně kruté chvílky. Pro obyvatele je nakupování on-line snadné. Pro rodiče byl syn jistotou.* Určení zřetelově vymežovací je v textech vyjádřeno zejména adverbii na *-ě* nebo *-y*: *zdravotně nezávadné vůně, fyzicky dobrý, technicky nemožné, elektronicky objednané, ad.* Dále se objevují adverbialní výrazy s formou: *vzhledem k* + Dat, *v* + Lok, *pro* + Ak, *na* + Ak, *u* + Gen: *Vzhledem k této skutečnosti policisté řidiče převezli do zdravotnického zařízení. Je výjimečná v ručně malovaných kresbách. Akce uzavře náměstí pro dopravu. Na první pohled působí jednoduchým způsobem. U kočky nebo u psa se stres projeví stejně jako u lidí. Vedlejší věty zřetelově vymežovací mají stavbu založenou na ustálených výrazech typu: *co se týče, co se týká* + Gen, *pokud jde o* + Ak ad. Ve zpravodajském materiálu jsme zaznamenali pouze jednu větu zřetelově vymežovací s ustáleným výrazem *co se týká*: *Mělo dobré postavení, co se týká nákaz.* Posledním typem, který se v textech objevil, je určení zřetelově srovnávací. To je vyjádřeno zejména předložkovými pády: *oproti* + Dat: *Oproti běžné tužce**

si zachovávají tmavou barvu po mnoho let. Dále adverbialními výrazy s formou *na rozdíl od* + Gen: *Zvířata je na rozdíl od lidí dokážou rozlišit. Na rozdíl od klasické zástavby je náš návrh založen na otevřenosti a prostupnosti území. Můžeme se setkat s výrazy mezi* + Instr: *O tradiční pivo je zájem mezi vysokoškoláky i středoškoláky.* Nejčastěji se pak setkáváme s vyjádřením pomocí srovnávacího obratu s *než*: *důležitější než potřeba potravy, více než 8 stovek lidí, dražší než banány, dřív než on, než jako módní doplňky* ad. V rámci větného vyjádření určení zřetelově srovnávacího jsme se setkali s jedinou vedlejší větou zřetelově srovnávací: *Udržet pozornost je často těžší, než se zdá.*

Co se týká počtu zastoupení, čtvrtým nejfrekventovanějšími příslovečnými určeními způsobu jsou adverbialie modi průvodních okolností. Určení průvodních okolností ve zpravodajských textech uvádějí různé okolnosti, v nichž se při nějakém ději, události nebo stavu specifikovaná osoba, zvíře nebo předmět nachází, resp. přináší čtenáři doplňující informace. Konkrétně bylo v rozebíraných textech zaregistrováno 76 příkladů užití příslovečného určení průvodních okolností, a to v 61 příkladech v nevětné formě a v 15 příkladech ve formě vedlejší věty. V rámci tohoto příslovečného určení rozeznáváme další významové podtypy, kterými jsou průvodní okolnosti očekávané, ale nenastalé, průvodní okolnosti zamlžené a průvodní okolnosti irelevantní. Poslední zmíněný podtyp nebyl v materiálu zaznamenán ani jednou. Nejčastěji bylo určení průvodních okolností vyjádřeno adverbialními výrazy s různou formou: *S tratí opravili i nástupiště. Dostal s vozidlem smyk. Odešel se sedmiletým zákazem. Tramvajové linky budou jezdit bez omezení. Jel pod vlivem návykové látky. V rámci volného startovního jsem si zaběhl maraton. Několik let trénoval pod vedením trenéra Jiřího Královce. V návaznosti na to se Cenefels v dalším roce postavil i na start překážkových závodů. Fanoušci si často jen odstojí závod s mobilem v ruce. Skončil se zlomenou nohou v nemocnici. Je při vši úctě k Tarantinovi nejlepším vypravěčem gangsterek. Za její vyděšené účasti dotyčného zmlátí. V protikladu k němu stojí živelný Hoffa v bravurním podání Pacina. Drží se v kodici. Žijí ve skupinkách. Umístil bez pardonu.* V menší míře se objevují i průvodní okolnosti vyjádřeny adverbii: *Byl jsem tam osobně. Stál nehnutě.* Speciální významový typ, kterým je určení průvodních okolností zamlžených, se vyskytl celkem v 13 příkladech. Ve všech příkladech je tato průvodní okolnost vyjádřena výrazem s formou *s tím, že*: *Dodala s tím, že muži bylo zakázáno řízení. Doplnila mluvčí s tím, že zajištěné látky policie podrobí znalecké expertize. Dodala mluvčí s tím,*

že kvalifikace se může ještě rozšířit. Kontrola dopadla pro firmu pozitivně s tím, že firma nad rámec svých povinností připravuje instalaci vzduchotechniky. Pokračoval Šmerda s tím, že se dvakrát obrátil i na vedení města. Tyto věty používá autor, pokud nechce významový vztah jednoznačně signalizovat, jelikož věty nevyjadřují významový vztah mezi obsahy větných celků. Průvodní okolnosti očekávané, ale nenastalé, které vyjadřují zpravidla nenastalé události, se vyskytují pouze ve dvou příkladech a jsou vyjádřeny formou vedlejší věty se spojkou *aniž*: *Člověk ujede dlouhých sto padesát metrů, aniž by věděl, kam jede. Aniž bychom si to uvědomovali, vylučujeme spolu s potem látky, které se ve stresu a v klidové situaci liší.*

V rámci určení průvodních okolností je někdy v odborné literatuře uváděno i určení společenství, které je jinak prezentováno jako samostatný významový typ adverbiale modí. Tento typ určení označuje osobu, zvíře nebo věc jako účastníka děje společně se subjektem nebo objektem.⁶³ Toto adverbiale se vyskytuje celkově ve 31 příkladech, kde je vyjádřeno předložkovými skupinami s předložkou (*spolu*) *s*, *s* (*sebou*) nebo výrazy typu *ve spolupráci s*, *společně s*: *Sledovali celkem pětadvacet borderkolií spolu s jejich chovateli. Bydlela s přítelem. Máme s papouškem úmluvu. S sebou přivezla samce. Táhne s námi dál. Vzala s sebou tatínka. Oholil se spolu s pracovníky.*

Při rozboru jsme excerpovali dohromady 51 příslovečných určení nástroje a prostředku. V publicistickém stylu tato určení vyjadřují nástroj nebo prostředek, pomocí něhož se realizuje nějaký děj nebo událost. Z hlediska užšího významu lze dále vymezit určení nástroje, které označuje předměty hmotné povahy, dále určení látky nebo materiálu, které fungují jako nástroj pro uskutečnění děje, a v poslední řadě určení prostředku transportu, jež vyjadřuje různé věci a osoby, pomocí nichž lze uskutečnit transport. Z hlediska formy vyjádření je určení nástroje a prostředku nejčastěji vyjadřováno pomocí tzv. nástrojového instrumentálu: *polila kyselinou, polít vodou, kontrolou zjistili, lustrací zjistili, jednáním předložili, návštěvou potěšil, dostal ránu pěstí, zaznamenává perem, maluje pastelkami, zaslat poštou, napravuje dronem, oslnit špagetami, zaskočí rýpáním, připili si pivem, zareagoval kousnutím, říká přesunutím, otevře zasláním, zaútočil nožem, bodl nožem, byli trofejemi dekorováni, krmí je červy, jedete autem, pomohla částkou, přilákal jablky, řízl se žiletkou, zakrýt utěrkou, zareagoval atakem, dotýkají ploutvemi atd.* Pro publicistický styl jsou

⁶³ Petr Karlík (2017): PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ SPOLEČENSTVÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.
URL: https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ_URČENÍ_SPOLEČENSTVÍ

charakteristické příslovečné výrazy s nepůvodní předložkou, ty se v textech objevily celkem dvakrát: *Nahlédněte do časů devadesátých let prostřednictvím speciálu TV star. Fekálie odchází pomocí pásu.* V jednom příkladu bylo zaznamenáno určení nástroje a prostředku, které bylo vyjádřeno výrazem s formou *po* + Lok: *poznal po čichu.* Objevuje se zde i vyjádření odkazovacím výrazem *tím, čím, jímž, čímž*: *Tím umožnili nesprávné použití. Způsobili tím značnou škodu. Tím jsem snad i přesvědčila odbornou porotu. Tím to začalo. Dají mu tím najevo. Čím bychom mohli torzo završit. Čímž vyjádří jasný start.* V rámci vyjádření určení prostředku transportu je v příkladech užito výrazů s formou *na* + Lok: *nakupovat na internetu* atd. Za zmínku stojí i to, že se objevuje vyjádření nástroje a prostředku pomocí deverbativních substantiv: *pokračoval výslechem, pokračoval dokazováním, říká přesunutím, zareagoval kousnutím, zaskočí rypáním, jednáním předložili, začne rozsvícením* atd. Jak z uvedených příkladů vyplývá, určení nástroje a prostředku se v materiálu objevuje pouze v nevětné podobě.

Speciální významový typ určení nástroje a prostředku, který může být podle některých gramatik prezentován i jako samostatný významový typ adverbiale modi, představuje určení měřítka. To se objevuje v excerpovaných příkladech celkem desetkrát a zpravidla je vyjádřeno adverbialními výrazy s formou *podle* + Gen: *Podle vytiženosti tak nasadíme autobusy v různých velikostech. Podle frekvence, výšky tónů a dalších charakteristik poznáme, který netopýr se v naší blízkosti nachází. Podle toho, kolik napršelo. Sklizeň potrvá podle počasí.*

V analyzovaném útvaru zpravodajského stylu se dále setkáváme s příslovečnými určeními výsledku, to dokládáme celkově v šesti příkladech. Určení výsledku je vyjádřeno pouze nevětně. V publicistice tato určení označují to, co je výsledkem nějakého děje, resp. jak nějaká událost nebo děj skončil. V doložených příkladech je určení výsledku vyjádřeno adverbialními výrazy s formou *v* + Ak a *na* + Ak: *Vůně přechází v zápach. Byl jsem rozsekáný na mraky.* Dále se setkáváme s vyjádřením následujícího typu: *Honička skončila nehodou. Pronásledování skončilo bouračkou. Dohady skončili zlomeninou. Spor skončil zraněním a operací.*

Co se týče výskytu příslovečného určení účinku, excerpovali jsme dohromady čtyři příklady tohoto určení. Určení účinku vyjadřuje to, co vyplývá z abnormální míry děje nebo vlastnosti. V rámci nevětného vyjádření adverbiale modi účinku bylo ve dvou příkladech zaznamenáno vyjádření adverbialními výrazy s formou *k* + Dat: *Vůně dráždí ke kašli.* Ve dvou zbylých příkladech bylo zaznamenáno příslovečné určení

vyjádřené formou vedlejší věty účinkové: *Muž ženu kopl tak, že se hlavou uhodila o skříňku. Potíže s penězi je drtily tak, že se odstěhovali do mobilheimu na Tachovsku.*

Adverbiale modi původu, jež vyjadřuje něco, co je výchozím bodem pro vznik něčeho jiného, se v analyzovaných textech objevuje jen velmi zřídka, konkrétně v šesti příkladech. Ve zpravodajských textech je jeho funkce podat doplňující informace. Pokud je o formální vyjádření, objevuje se pouze v nevětné formě. V textech je pro jeho vyjádření užito výrazů s formou *z + Gen*: *Jakou má jejich člověk náladu, poznají ze zrychleného tepu nebo z vůně jeho tepu.* Dále se objevují příslovečné výrazy s formou *od + Gen*: *Dostal od Radovana ránu. Obyvatelům se dělá zle od žaludku. Dostávala od cvičitelů instrukce. Utržil od ostatních ránu.*

Stejně jako adverbiale modi původu se i adverbiale modi původce vyskytuje v analyzovaném materiálu ve velmi malé míře, celkově v pěti příkladech. Co se týče významu, můžeme toto určení dále rozdělit na určení personálního původce a na určení nepersonálního původce. V textech označují především původce nějakého děje, který sémanticky odpovídá původci v pozici subjektu. Z hlediska formálního vyjádření se tento druh příslovečného určení objevuje především ve větách pasivních, konkrétně je vyjádřen výrazy s formou *Instr*: *Byl schválen řízením. Zkouškou na přítomnost drog bylo odhaleno, že je muž pod vlivem pervitinu. Pes byl městskými strážníky převezzen do místního útulku.* Dále se v příkladech vyskytuje příslovečného určení kauzátoru vyjádřené adverbialními výrazy s formou *o + Ak*: *Zakopl o obrubník. Uhodila se hlavou o skříňku.*

Při analýze dílčích textů jsme excerpovali pouze jednou speciální významový typ adverbiale modi – tzv. citativ: *U kočky nebo u psa se zase objevuje něco, čemu říkáme naučená bezmoc.*

7 Závěr

Jak již bylo několikrát řečeno, tato bakalářská práce se na základě analýzy jazykového materiálu soustředí na druhy, výskyt a frekvenci užití adverbiale modi v textech současné regionální publicistiky. Pro výzkum byly zvoleny texty útvarů, které řadíme konkrétně k útvarům zpravodajského stylu. Materiálovým zdrojem byly zpravodajské texty regionálního periodika Domažlický deník. Celkově bylo shromážděno 55 textů, které byly následně podrobeny analýze na základě předem stanovených kritérií. Prostřednictvím analýzy bylo z textů excerpováno dohromady 533 příslovečných určení způsobu. Získaný materiál byl následně charakterizován a utříděn. Excerpované jevy byly popsány jak z hlediska kvality, tak z hlediska kvantity. Výsledky vzešlé z analýzy byly systematicky utříděny a znázorněny v grafech.

Na základě analýzy bylo zjištěno, že z hlediska formálního je adverbiale modi ve zpravodajských textech v 503 příkladech vyjádřeno nevětně a pouze v 30 příkladech má formu vedlejší věty příslovečné způsobové. Pokud jde o nevětné vyjádření, adverbiale modi bylo vyjádřeno pádem prostým nebo pádem předložkovým s předložkou vlastní nebo s předložkou nevlastní. Překvapivě bylo zjištěno, že nejfrekventovanějším příslovečným určením způsobu ve zpravodajských textech je určení vlastního způsobu, konkrétně se vyskytovalo ve 148 příkladech. Druhým nejvíce zastoupeným příslovečným určením je příslovečné určení míry a intenzity, to bylo zaznamenáno celkem ve 115 příkladech. Jak je již z odborné literatury zabývající se problematikou adverbiale modi známo, existují příslovečná určení, která jsou v publicistických textech velmi frekventovaná. Na základě tohoto faktu byla v jazykovém materiálu očekávána vysoká míra výskytu především příslovečného určení zřetele. Tato očekávání se naplnila, excerpací bylo zjištěno 80 příkladů příslovečného určení zřetele vyjádřeného jak nevětně, tak i větně. Dalším zjištěním je vysoká frekvence výskytu příslovečného určení průvodních okolností. Celkově šlo o 76 příkladů vyjádření tohoto příslovečného určení. Zajímavé bylo i zjištění, že autoři periodika Domažlický deník v rámci užití příslovečného určení průvodních okolností formou vedlejší věty nejčastěji volí příslovečné věty s významem průvodních okolností zamlžených. Záměrem této volby by mělo být to, že autor článku nechce nebo není schopen jednoznačně naznačit významový vztah mezi obsahy vět. S výskytem příslovečného určení průvodních okolností úzce souvisí výskyt příslovečného určení společenství. Toto určení bylo zaregistrováno celkem

v 31 příkladech. Příslopečné určení nástroje a prostředku bylo zaznamenáno dohromady v 51 příkladech. Zajímavým zjištěním bylo, že autoři zpravodajských textů užívají pro vyjádření nástroje a prostředku výrazů ve formě deverbativních substantiv v instrumentálu. Zřídka se objevovalo příslopečné určení měřítka (10). Oproti výskytu ostatních příslopečných určení způsobu se v textech ve velmi malé míře vyskytují příslopečná určení původu (6) a původce děje (5). Stejně tak bylo na základě excerptce zjištěno, že k příslopečným určením způsobu s nízkou frekvencí užití ve zpravodajských textech patří i příslopečná určení s významem účinku (4) a výsledku děje (6).

Posledním překvapivým zjištěním je výskyt příslopečného určení, které nese název *citativ*. Toto určení, ačkoli je odbornou literaturou zmiňováno pouze okrajově nebo vůbec, se přesto v jazykovém materiálu jednou vyskytlo.

Na základě zjištěných údajů o jednotlivých druzích adverbiale modi v textech zpravodajského charakteru současné publicistiky lze tvrdit, že výskyt dílčích příslopečných určení způsobu je v textech současné regionální publicistiky frekventovaným jevem. Co se týká sémantiky, zaznamenali jsme výskyt celé řady významových typů adverbiale modi. Z hlediska formálního vyplývá z analýzy zpravodajských textů, že nevětné vyjádření příslopečného určení způsobu značně dominuje nad vyjádřením formou vedlejší věty.

8 Resumé

The Bachelor thesis deals with the types, occurrence and frequency of adverbials of manner in the texts of contemporary journalism. The thesis is divided into two main parts - the theoretical part and the practical part.

The theoretical part deals with the description of individual types of adverbial of manner. It describes this phenomenon both in terms of meaning and in terms of form. It also defines the functional style of journalism, and then deals with the characteristics of specific stylistic varieties of the News reporting which are crucial for this bachelor's thesis. This theoretical part creates the base on which the subsequent analysis of linguistic material is built.

The practical part deals with a certain analysis for which clear criteria have been set. A total of 55 news texts of regional journalism, in which the phenomenon of adverbial of manner occurs, are analyzed both in terms of quality and quantity. The results of the analysis are further systematically sorted and described.

9 Seznam použitých zdrojů

Knižní zdroje

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ, 2008. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-961-4.

DANEŠ, František, Zdeněk HLAVSA a Miroslav GREPL, 1987. *Mluvnice češtiny 3*. Praha: Academia. Studie a práce lingvistické.

GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, 1989. *Skladba spisovné češtiny: vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult studijních oborů 73-21-8*. 2. vyd. Praha: SPN. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed., 2008. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-980-5.

CHLOUPEK, Jan, 1991. *Stylistika češtiny: národní vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult studijního oboru 73-11-8 Český jazyk a literatura (v kombinaci s jiným jaz.)*. Praha: SPN. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 80-04-23302-3.

KOPEČNÝ, František, 1962. *Základy české skladby*. 2. vyd., přeprac. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Učebnice vysokých škol (SPN).

ŠMILAUER, Vladimír, 1966. *Novočeská skladba: vysokoškolská příručka*. 2. vyd., (v SPN 1. vyd.). Praha: SPN.

Elektronické zdroje

DANEŠ, František a Miloslava KNAPPOVÁ, 1972. Příslovce a příslovečné určení zřetelově vymezovací. *Slovo a slovesnost* [online]. **33**(2), 106 - 115 [cit. 2020-04-28]. ISSN ISSN 2571-0885. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2154>

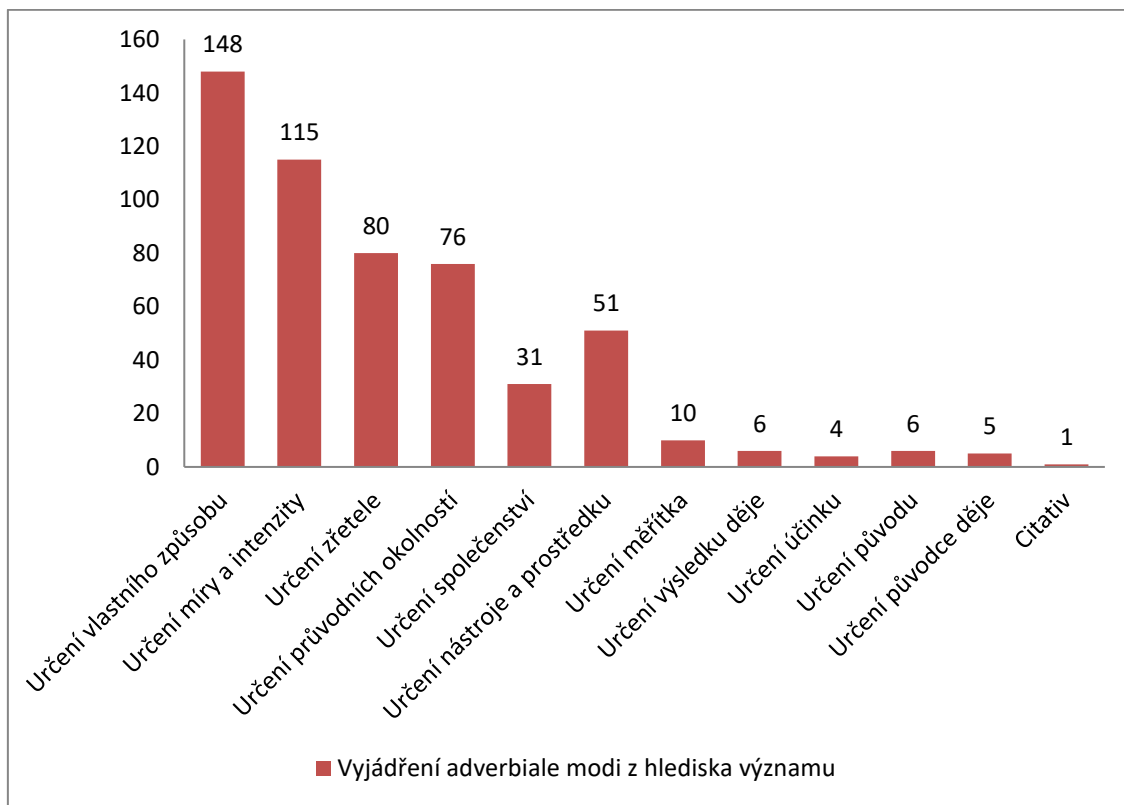
KARLÍK, Petr, 2017. *Příslovečné určení irelevantních okolností*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ_URČENÍ_IRELEVANTNÍCH_OKOLNOSTÍ

KARLÍK, Petr, 2017. *Příslovečné určení společenství*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ_URČENÍ_SPOLEČENSTVÍ

10 Seznam příloh

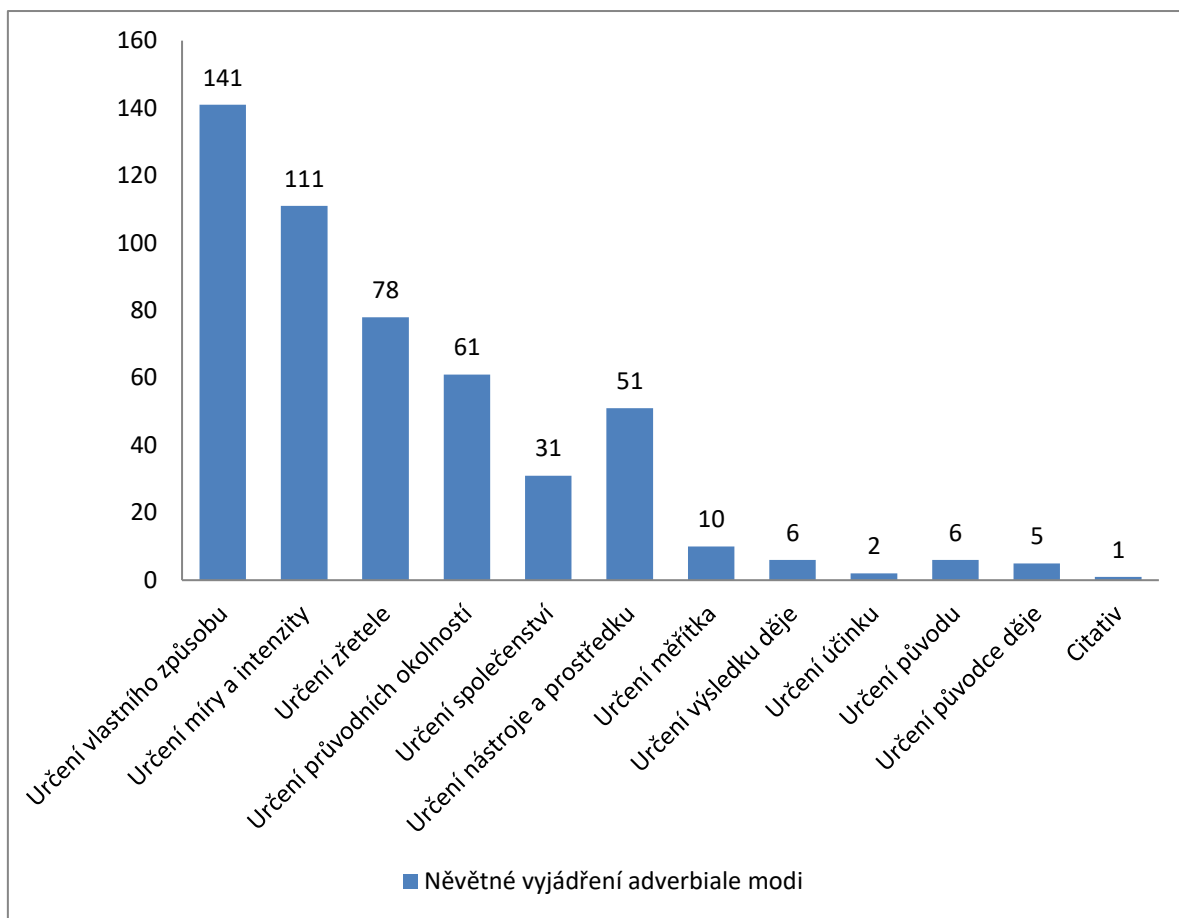
10.1 Příloha 1

Druhy adverbialie modi:

10.2 Příloha 2

Adverbiale modi vyjádřená nevětně:

10.3 Příloha 3

Adverbiale modi vyjádřená formou vedlejší věty:

